

המקדש בפרשה

ואתחנן

”כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנֵתֶם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וְעִשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוֹנֹת כָּל וְעִשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֵיךָ לְהִכְעִיסוֹ: הָעִידֹתִי בְכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ כִּי אֲבֹד תֵּאבְדוּן מִהָרַע מְעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא תֵאָרִיכֶן יָמִים עָלֶיךָ כִּי הַשֶּׁמֶד תִּשְׁמְדוּן: וְהִפִּיץ ה' אֶתְכֶם בְּעַמִּים וּנְשָׂאֲרֵתֶם מִתִּי מִסָּפֵר בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יִנְהַג ה' אֶתְכֶם שָׁמָּה: וּבִקְשִׁיתֶם מִשֶּׁם אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ וּמִצֵּאתָ כִּי תִדְרָשְׁנוּ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ... וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֵיךָ וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹלוֹ: כִּי אֵל רַחוּם ה' אֱלֹהֵיךָ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יִשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם”
(דברים ד')

את פסוקי הפתיחה שלנו אנו אמורים להכיר עוד לפני הקריאה השבת בתורה, שכן קראנו אותם רק לפני ימים אחדים בשחרית של תשעה באב. הפסוקים מתארים את העונש על 'עשיית הרע בעיני ה' אלוקיך' – גלות וחורבן הבית. אך יחד עם זאת מצורפת גם הנחמה, המתאימה לשבת 'נחמו' – 'ושבת עד ה' אלוקיך'. חזרה לארץ וחזרה אל המקדש. אנו נעסוק בפרק הגלות בין מקדש ראשון למקדש שני, תוך השלכה לחזרה מן הגלות שלנו והיסודות הנדרשים לבניין הבית השלישי.

ליל שבת- 'ונושנתם'

מעבר לתנאי שגורם לגלות, מציין הקב"ה גם מתי זה יקרה. זאת בשני 'תנאים': כי תוליד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וגם וְנוֹשְׁנֵתֶם בְּאֶרֶץ. את התנאים ניתן להבין בשני אופנים, כי שנבאר בהמשך. האחד, הקב"ה הוא 'ארץ אפיים' וגם כאשר אנחנו חוטאים הוא לא ממחר לגרש אותנו עד שיעברו כמה דורות. מצד שני, ניתן לבאר שזאת הסיבה לכך שאנו חוטאים. עצם השהות הארוכה בארץ, נותנת לנו את ההרגשה שלא יכולה להיות מציאות אחרת.

”כי תוליד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנֵתֶם. אמר רבי יהושע בן לוי: לא חרבה ארץ ישראל עד שעבדו בה שבעה בתי דינים עבודה זרה. ואלו הן: ירבעם בן נבט ובעשא בן אחיה ואחאב בן עמרי ויהוא בן נמשי ופקח בן רמליהו ומנחם בן גדי והושע בן אלה שנאמר 'אומללה יולדת השבעה נפחה באה שמשעה בעוד יומם בושה וחפרה'. אמר רבי אמי מאי קראה? כי תוליד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים.

אמר ליה רב כהנא ורבי אסי לרב כתיב ביה בהושע בן אלה ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל וכתוב עליו עלה שלמנאסר וגו' אמר להו אותן פרדסיאות שהושיב ירבעם על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל בא הושע וביטלן ואעפ"כ לא עלו ישראל לרגל אמר הקדוש ברוך הוא אותן שנים שלא עלו ישראל לרגל ילכו בשבין" (גישין פ"ח).

הגמרא דנה במושג 'כי תוליד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים' ומבארת שרק אחרי שבעה דורות בהם עבדו באופן רצוף עבודה זרה החלה הגלות (עשרת השבטים). (ובביאור התוס': תוליד- דור אחד, בנים- עוד שני דורות, בני- עוד שניים, בנים- שניים. סה"כ שבעה דורות). בהמשך שואל רב כהנא מדוע דווקא בדור של הושע בן אלה התחייבו גלות, הרי נכון שהוא עשה רע, 'אך לא רע כשאר מלכי ישראל'. ולהפך הוא עשה טוב. שעד אז מנעו מלכי ישראל בכח מעם ישראל את העלייה לרגל, ואותם 'פרדסיאות'- מחסומים שהציב ירבעם הוא ביטל והתיר את העלייה לרגל? מתרצת הגמרא, כיוון שדווקא אז, כשהיתה להם אפשרות לעלות לרגל ולא עלו- אז נתחייבו גלות!!

ומכאן לדורנו: על פי ביאור הגמרא, כל עוד אנחנו 'אנוסים' ניתן ללמד זכות עלינו שאיננו עולים אל מקום המקדש. אך ברגע שיש אפשרות ואיננו עולים - עִשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֵיךָ לְהִכְעִיסוֹ.

כפי שראינו לאחר חורבן שומרון, לאחר שנפתחו שערי המקדש לכל, העם כבר התרגל למציאות ללא מקדש ולא עלה לרגל. כך מתואר בדברי הימים:

”וישלח יחזקיהו על כל ישראל ויהודה וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה לבוא לבית ה' בירושלם לעשות פסח לה' אלהי ישראל.. ונעמידו דבר להעביר קול בכל ישראל מבאר שבע ועד דן לבוא לעשות פסח לה' אלהי ישראל בירושלם כי לא לרב עשו בכתוב: וילכו הרצים באגרות מיד המלך ושריו בכל ישראל ויהודה וכמצות המלך לאמר בני ישראל שובו אל ה' אלהי אברהם יצחק וישראל וישב אל הפליטה הנשארת לכם מפני מלכי אשור: ואל תהיו פאבותיכם וכאחיכם אשר מעלו בה' אלהי אבותיהם ויתנם לשמה באשר אתם ראים: עתה אל תקשו ערפכם בפאבותיכם תנו יד לה' ובאו למקדשו אשר הקדיש לעולם ועבדו את ה' אלהיכם וישב מכם חרון אפוי: כי בשובכם על ה' אחיכם ובניכם לרחמים לפני שוביהם ולשוב לארץ הזאת כי חנון ורחום ה' אלהיכם ולא יסיר פנים מכם אם תשובו אליו: ויהיו הרצים עברים מעיר לעיר בארץ אפרים ומנשה ועד זבלון ויהיו משחיקים עליהם ומלעגים בם: אך אנשים מאשר ומנשה ומזבלון נכנעו ויבאו לירושלם:” (דברי הימים ב', ל')

זאת 'ההצלחה' הגדולה של ירבעם בן נבט, ש'חטא והחטיא את הרבים'. צעד קטן ופשוט, להעמיד מחסומים המונעים מן העולים את הגישה לירושלים. תחילה לא עלו האנשים מחוסר ברירה. אך לאחר כמה דורות העם התרגל כל כך למציאות בלי בית המקדש, שכשוב היתה לו הזדמנות הוא כבר 'שחק והלעיג' על עצם המחשבה להגיע אל בית ה'.

כך מבאר הכלי יקר' גם את הוראת המילים 'ונושנתם':

”אמר כי תוליד בנים ובני בנים וגו'. שאם תחשוב אחר שתהיה מוחזק בארץ ימים רבים ותחשוב שהיא שלך לחלוטין ומי יקחה מידך, ע”כ אמר בסיום הפרשה ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך כל הימים. כי בכל יום ויום הוא נותן לך נתינה חדשה לא לחלוטין אלא בכל יום על תנאי” (כלי יקר על דברים ד', כ”ה)

על פי הכלי יקר, ההרגל הוא הגורם הגדול ביותר לחוסר היכולת שלנו להאמין שהמציאות תשנה, הן לרעה והן לטובה. דווקא ה'סבלנות' של הקב"ה שלא למהר לגרש אותנו מן הארץ, גרמה לכך שאנחנו נגיד 'אם אנחנו כבר יותר משמונה מאות שנה כאן בארץ ישראל', לא תתכן מציאות שנגורש מכאן'. אך פעמים אפילו בזמן קצר יותר אנחנו 'שוכחים', כפי שמביא ריה"ל:

”אמר החבר: אכן מצאת מקום חרפתי מלך כוזר. כי אמנם חטא זה הוא אשר בגללו לא נתקם היעוד אשר יעד האלוה לבית השני רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם ה'. כי הענין האלוהי עמד לחול עליהם כבראשונה אלו נענו כלם לקריאה ושוב לארץ ישראל בנפש חפצה אבל רק מקצתם נענו ורבים והחשובים שבהם נשארו בבבל מסכימים לגלות ולשעבוד ובלבד שלא יפרדו ממשכנותם ומעסקיהם ויתכן כי על זה רמו שלמה באמרו אני ישנה ולבי ער כנה הגלות בשם שינה ... ובאמרו קול דודי דופק כון לקריאה אשר יקראם האלוה לשוב לארץ ... פשטתי את כתנתי מורה על התעצלם להשמע לקריאה ולשוב לארץ ישראל דודי שלח ידו מן החור רמו לעזרא הפוצר בהם ולנחמיה ולנביאים האחרונים.

סוף דבר רק חלק מן העם נענה ולא בלב שלם ולכן גמלם האלוה כמחשבת לבם ונתקומו בהם ההבטחות האלוהיות רק במדה מצמצמת כפי מעוט התעוררותם כי הענין האלוהי אינו חל על אדם כי אם לפי הכנת האדם אם מעט מעט ואם

הרבה הרבה” (כוזרי, מאמר שני, כ”ד)

ומכאן לדורנו: אף אנו אלו היינו מוכנים להתקרב אל אלהי אבותינו בלבב שלם כי אז היה הוא ית' מושיענו כאשר הושיע את אבותינו במצרים עכשיו. שאין הדבר כן אין הדברים שאנו אומרים בתפלותינו השתחוו להר קדשו והשתחוו להדם רגליו והמהחזיר שכינתו לציון וכדומה כי אם כדבור התכי וכצפצוף הזרזיר כי בלא כונת הלב אנו אומרים דברים אלה או דומיהם” (המשך דברי הכוזרי, ואין מה להוסיף).

השבת נקרא את פרשת נחמו, המגלה לנו, לא רק שהנחמה תבוא, אלא כיצד היא תבוא.

”נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמֶר אֱלֹהֵיכֶם: דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם וְקִרְאוּ אֵלַיָּהּ ...” (ישעיהו מ')
דבר ראשון צריך לדבר על לב ירושלים. 'בנוי לתלפיות תל שכל הפיות מתפללין עליו' (ירושלמי ברכות ל"ה).
כלומר לא רק להתפלל לכיוון ירושלים, אלא מתפללים על ירושלים.

קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לאלהינו

לפעמים התפילות והקריאות שלנו הם כמו כל קורא במדבר. אך גם אם הקריאה נשמעת עדיין רחוקה, זה יוביל את המסילה שתביא את אלוקינו. ובשביל מה צריך את אלוקינו? כיצד זה יחיש את הגאולה?

הנה ה' אלוקים בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שברו אתו ופעלתו לפניו: כרעה עדרו ירעה בזרעו
יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל: מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תבן

הקב"ה, שבזרת אחת בקע את הים (בקע ב'שעלו', בכוחו את המים). ברגע אחד יכול לגאול אותנו. כך הזכיר משה רבינו בתחילת הפרשה. אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה. אך איך התהליך מתחיל:

”על הר גבה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים הרימי אל תיראי אמרי לערי
יהודה הנה אלהיכם”

תחילה לעלות על ההר. עלי על הר גבוה! להבין שזה מקומינו, ולא מקום של השועלים. (מי שלא מבין למה, יכול לזכור שארון הברית עדיין משפיע עלינו שם מעומק האדמה). להרים את הקול, לדרוש ולהאמין ביכולת שלנו. הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים. ומעל הכל תמיד לזכור- 'הרימי ועל תיראי'. לא לפחד בצדקת הדרך. ולא לפחד ממי שמנסה להוריד אותנו מחלום המקדש. הן משועלים מבחוץ והן מאנשים בתוך עמינו.
ומי שעושה את כל זה:

”הנה שברו אתו ופעלתו לפניו”

שהרי כבר ראינו, שלפי ההשתדלות שלנו, כך באה הגאולה והנחמה. אם מעט- מעט, ואם הרבה- הרבה.

שבת שלום
מרדכי פרסוף